

Відгук

офіційного опонента, доктора культурології, проф. кафедри культурології і музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету Виткарова С.В. на дисертаційне дослідження О.Ю. Пожарської «Цирк у просторі культури України: інституалізаційний аспект», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за напрямом підготовки 034 – «Культурологія».

Перевагою дисертаційних досліджень зазначеної вище спеціальності можна вважати той факт, що значна кількість цих розвідок уперше досліджує питання, які майже не ставали предметом наукової рефлексії, незважаючи на факт існування самого явища упродовж десятків років у культурному просторі як СРСР, так і України. Тим більше, що цирк сьогодні є аrenoю демонстрації різноманітних видовищ, пов'язаних між собою за допомогою різних видів мистецтв і які традиційно мають відповідну дослідницьку базу і значні наукові напрацювання.

Утім, за тривалий час власної еволюції цирк змінилося, як і змінилося саме розуміння цирку та його художніх програм, що сьогодні акцентують увагу не лише на сухо спортивно-змагальний феномен, а вже й на мистецький чи, ширше б сказати полікультурний чинник.

До позитивних складових аналізованого дослідження слід віднести спробу дисертантки дослідити цирк як феномен культури, осмислення якого здійснено у вимірах процесу інституалізації, тобто його організаційного оформлення цирку в багатофункціональний соціокультурний інститут.

Акцентую увагу й на достатніх професійних компетенціях дисертантки, що виявляються в її вмінні відібрати і здійснити огляд як історіографічних праць, переважна більшість яких надрукована за межами України, а відтак вимагає певного критичного ставлення до наявних матеріалів, так і, власне, самої джерельної бази наукового пошуку, втіленої в наявних програмах, спілкуванні з керівниками художніх номерів чи програм тощо. І їх запровадження чи базування на цьому матеріалі якісно вирізняє проведений авторський пошук. Це можна стверджувати і стосовно логіки викладу матеріалу

у п. 2.1 «Витоки інституалізації цирку в контексті трансформації культурних парадигм», який вирізняє логічність висновків і чіткість розуміння проблеми.

Наголосимо й на переконливому висновку дослідниці стосовно проведеної роботи, яка стверджує, що цирк, як культурний феномен нашої доби, пройшовши тривалий шлях становлення як суспільного явища, а саме від видовища лише спортивно-змагального типу до видовищної форми культури, цирк, у той же час еволюціонував й до мистецтва оригінальних ідей та високої художньо-виконавської майстерності. І саме ці аспекти допомогли йому утвердитися в сучасній культурній практиці нашої епохи у якості полі функціонального культурного феномену, що стає й предметом наукового осмислення.

Позитивно вирізняє дане дослідження й звернення авторки до фундаментальних праць класиків культурологічного знання, аналіз робіт яких дав змогу авторці дійти висновку стосовно синкретизму цирку як полікультурного явища, а саме акцентувати увагу на тому, що він є зосередженням багатьох аспектів, а саме ігрової практики (Й.Хейзінга) та сміхової природи (С.Аверінцев, М.Бахтін). У той же час йому близька і карнавальність (У.Еко). А все це разом дає підстави поєднати в обраному до розгляду явищу, «правдиве і фантастичне, серйозна і сміхове» ().

Дисертаційну роботу вирізняє намагання авторки поглянути на цирк як універсальне явище сучасної культурної практики і вийти за межі сформованого десятиліттями погляду на цирк як форма розваг для широкого загалу, а, приміром, театр - як вид мистецтва для освіченої публіки.

Актуальним достатньо вмотивованим є й погляд авторки на цирк як на чинник культурної дипломатії (С.), оскільки саме за допомогою видовищних форм можна чимало здійснити в практиці розширення міжнародного спілкування, усунення штучних пре град у відносинах між народами.

Логічним і вмотивованим є добірка фахової літератури і вміння її критично аналізувати, на підставі аналізу якого й постає цирк як культурний феномен сучасності.

Слід відзначити також і достатню кількість апробаційного матеріалу, наявного в порт-фоліо авторки, втіленого у виступах на наукових конференціях та опублікованих статтях, які достатньо репрезентативно презентують зібраний і опрацьований матеріал. Їх кількість та час оприлюднення засвідчує також і достатній часовий період, який дав змогу авторці сформуватися у професіонального дослідника, здатного працювати з наявним масивом інформації.

Викликає інтерес й інформація, наведена в Додатах роботи (С.209-211), за якою можна виявити як ставлення до організаційних структур циркового мистецтва держави, так і, власне, ставлення самих творчих працівників до оновлення репертуару (упродовж 5-ти років переважна більшість цирків (7 із 9) країни (крім Харківського) взагалі не оновила репертуару, не запровадила нових програм, а відтак - і втратила глядача та прибутки), що зайвий раз засвідчує, що цирк переживає традиційні проблеми галузей культури і мистецтва.

Позитивно вирізняють дисертаційне дослідження і загальні висновки стосовно проведеного наукового пошуку: вони достатньою мірою структуровані, вмотивовані, відтворюють суть і напрям проваденої роботи. Вони певною мірою корелюються й з планом роботи на завданнями і науковою новизною дисертації. А це дає підстави також стверджуватися у думці, що перед нами цілком сформована дослідниця, здатна продовжити розробку окресленої проблематики й уже на більш високому рівні теоретичного узагальнення.

Переконливим є і визначення авторкою й етапів становлення українського цирку (С). І обґрунтування п'яти з них є також достатньо переконливим аргументом, оскільки кожному з виявлених відповідають сформульовані наведені у тексті роботи завдання та форми інституалізації.

Цілком доречними є й уточнення того, що саме зроблено дисеранткою у процесі виконання дослідження, а саме в частині уточнення понять «соціальний інститут», «інституалізація цирку», «циркове видовище» тощо (С.17), які

засвідчують професійну орієнтацію у проблемі та можливість виокремити власні здобутки.

Насамкінець слід наголосити і на цілком умотивованих рекомендаціях, запропонованих авторкою (С.106) для покращення організаційно-культурної діяльності вітчизняного цирку.

Текст дисертації викладено й з достатнім рівнем використання фахової термінології.

Утім, віддаючи належне якісно проведений роботі загалом, слід акцентувати увагу й на деяких неточностях, які, хоча й не впливають на загалом професійно підготовлений матеріал, однак їх потрібно уникати в подальших публікаціях.

До прикладу, доречніше зазначати, що «у списку *використаної літератури*», а не *джерел*, оскільки термін «джерело» має дещо інше симове навантаження. Це можна стверджувати і стосовно використання словосполучення «сучасна українська дослідниця чи дослідник» (коли йдеться в основному про аспірантів). У даному випадку це словосполучення має чи мало б мати інший контекст. Сюди зарахуємо й слово у «цей час», коли мова йде про інші століття, приймати (брати) участь, зала, а не зал тощо.

На С. зазначено, що актуальність проблеми обумовлена підвищеним інтересом публіки до цього культурного феномену (яким є цирк), тоді як наведена в додатках статистика про відвідування циркових установ упродовж 2012-2016 рр. (С.209-211) засвідчує, що ця відвідуваність фактично зменшилася вдвічі. Хоча це жодним чином не применшує як актуальність роботи, так і наведену статистику, яку можна пояснити загальним падінням інтересу населення до будь-яких форм культури у зв'язку з його зубожінням чи складним психологічним станом.

Дисертаційну роботу (особливо завершення другого і третій розділ) вирізняє надмірна описовість, що нагадує скоріше навчальний посібник, а не наукову розвідку. Саме в цій частині зникає й відповідна форма викладу матеріалу, посилання тощо. Є й інші технічні зауваження стосовно оформлення самого тексту дисертації.

Загалом проведений аналіз даного дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати про його оригінальність, завершеність, відповідність наявним критеріям, що висуваються до подібного виду дослідницьких робіт, а саме п. 9 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567

Тож дана робота відповідає зазначеним критеріям, а відтак і її авторка, Пожарська О.Ю., заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата культурології за заявленою спеціальністю 034 «Культурологія».

Відгук обговорено та затверджено на засіданні кафедри культурології та музеєзнавства, протокол № 1 від 15.01.2021 р.

Офіційний опонент: доктор культурології, професор кафедри культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету

Виткалов С.В.

